

Κατασκευή ταυτοτήτων στο αστικό γλωσσικό τοπίο της Αθήνας: Πραγματολογικές και σημειωτικές πρακτικές σε μη θεσμικά κείμενα

Βασιλική Τσιάκα & Δήμητρα Φιλίππου
Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ABSTRACT

This study examines the linguistic, pragmatic and semiotic mechanisms through which identities are constructed in the urban linguistic landscape of central Athens. Drawing on sociopragmatics and the study of semiotic landscapes, the analysis focuses on non-institutional texts (slogans and inscriptions) selected from a corpus of 268 texts, collected through systematic photographic documentation between March and June 2025. The texts are classified into four thematic categories: social, athletic, political and gendered activist messages. The analysis reveals that the creators of these texts employ strategies such as the subversion of deontic modality, irony and spatial deixis to construct identity dipoles, an inclusive “us” (citizens, women, sports fans) versus a “them” (power institutions, perpetrators of violence, social constraints). The findings also highlight the semiotic dimension and converge with previous studies, confirming the role of the linguistic landscape as a dynamic field of social negotiation, ideological positioning and collective action.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Αθήνα, γλωσσική πράξη, γλωσσικό τοπίο, διαχείριση σχέσεων, κατασκευή ταυτοτήτων, κοινωνιοπραγματολογία

1. Εισαγωγή

Η μελέτη του γλωσσικού τοπίου αποτελεί πλέον σημαντικό πεδίο της κοινωνιογλωσσολογίας και της κοινωνιοπραγματολογίας. Οι Landry & Bourhis (1997) όρισαν ως γλωσσικό τοπίο τη γλώσσα που εμφανίζεται σε δημόσιες πινακίδες, διαφημίσεις, οδικές σημάνσεις και κάθε άλλο γραπτό σημείο σε δεδομένη γεωγραφική περιοχή. Έκτοτε, η έννοια έχει διευρυνθεί σημαντικά (βλ. και Gorter 2018) και αφορά πλέον όχι μόνο τη γλωσσική ποικιλότητα που είναι ορατή στον δημόσιο χώρο, αλλά και τους τρόπους με τους οποίους η γλώσσα, σε αλληλεπίδραση με τον χώρο και τα οπτικά στοιχεία, λειτουργεί ως μέσο κοινωνικής τοποθέτησης, ιδεολογικής έκφρασης και κατασκευής ταυτοτήτων (Jaworski & Thurlow 2010, Τσιπλάκου 2017).

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στο αστικό γλωσσικό τοπίο του κέντρου της Αθήνας και συγκεκριμένα σε μη θεσμικά κείμενα, δηλαδή συνθήματα, επιγραφές και μηνύματα γραμμένα σε τοίχους, φράχτες και εγκαταλελειμμένα κτίρια. Σε αντίθεση με τον επίσημο θεσμικό λόγο (πινακίδες, αγγελίες, εμπορικές επιγραφές), τα κείμενα αυτά χαρακτηρίζονται από συναισθηματική ένταση, ιδεολογική φόρτιση και αυθορμητισμό. Αποτελούν εναλλακτικά μέσα δημόσιου λόγου, μέσω των οποίων τα υποκείμενα διεκδικούν ορατότητα και παρεμβαίνουν στον δημόσιο διάλογο (Καραθανάσης 2010). Η Αθήνα, ως μητροπολιτικός χώρος με ιστορικά φορτισμένο δημόσιο χώρο και έντονες κοινωνικές εντάσεις, προσφέρει ένα ιδιαίτερα πλούσιο περιβάλλον για τη μελέτη τέτοιων κειμένων.

Η θεωρητική προσέγγιση αντλεί από τρία πεδία. Από την κοινωνιοπραγματολογία, αξιοποιείται η έννοια της διαχείρισης σχέσεων (relational work) (Locher 2008), η οποία επιτρέπει τη διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους οι γλωσσικές επιλογές κατασκευάζουν σχέσεις και ταυτότητες, ακόμα και σε μονολογικά κείμενα του δημόσιου χώρου (βλ. και Bella & Ogiermann 2022). Από τη θεωρία γλωσσικών πράξεων (Searle 1976), αξιοποιούνται οι κατηγορίες των βεβαιωτικών, κατευθυντικών, εκφραστικών και διακηρυκτικών πράξεων για τη συστηματική ταξινόμηση των γλωσσικών επιλογών των γραφόντων.¹ Από τη μελέτη σημειωτικών τοπίων (Scollon & Scollon 2003, Kress & van Leeuwen 2006), αντλείται η θεωρητική βάση για τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο

¹ Για λόγους συντομίας υιοθετούμε το αρσενικό γένος για να συμπεριλάβουμε τόσο γυναίκες όσο και άνδρες δημιουργούς ή αποδέκτες των κειμένων που μελετούμε.

ο υλικός χώρος, η τυπογραφία και η χωρική τοποθέτηση συνδιαμορφώνουν το νόημα. Η ταυτότητα, στο πλαίσιο αυτό, αντιμετωπίζεται ως δυναμική κατασκευή που αναδύεται μέσα από τη γλωσσική χρήση σε συγκεκριμένα κοινωνικά συμφραζόμενα (Bucholtz & Hall 2005).

Σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση των γλωσσικών, πραγματολογικών και σημειωτικών μέσων μέσω των οποίων κατασκευάζονται ταυτότητες στο αστικό γλωσσικό τοπίο του κέντρου της Αθήνας. Η έρευνα οργανώνεται γύρω από τρία ερευνητικά ερωτήματα:

(1) Ποιες θεματικές κατηγορίες κειμένων εντοπίζονται στο αστικό γλωσσικό τοπίο του κέντρου της Αθήνας;

(2) Ποιες ταυτότητες κατασκευάζονται για τους δημιουργούς των κειμένων και με ποια γλωσσικά μέσα;

(3) Ποιες ταυτότητες κατασκευάζονται για τα άτομα, τις ομάδες και τους θεσμούς στους οποίους αναφέρονται τα κείμενα;

Η μελέτη βασίζεται σε σώμα 268 κειμένων που συλλέχθηκαν μέσω συστηματικής φωτογραφικής τεκμηρίωσης στο κέντρο της Αθήνας κατά την περίοδο Μαρτίου-Ιουνίου 2025. Στην επόμενη ενότητα (ενότητα 2) παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας, και ακολουθεί η μεθοδολογία (ενότητα 3). Η ανάλυση των δεδομένων, ο σχολιασμός των ευρημάτων και τα συμπεράσματα της έρευνας παρουσιάζονται στις ενότητες 4, 5 και 6, αντίστοιχα.

2. Θεωρητικό πλαίσιο

2.1. Η έννοια του γλωσσικού τοπίου

Παρότι με τον όρο «τοπίο» δηλώνεται κυριολεκτικά μια γεωγραφική έκταση γης, η χρήση του μπορεί να επεκταθεί σε μια κοινωνική-σημειωτική διάσταση, σύμφωνα με την οποία ο χώρος αντιμετωπίζεται ως πεδίο στο οποίο αποτυπώνονται και αναπαρίστανται ιδεολογικά νοήματα (Cenoz & Gorter 2008). Στη μελέτη των Landry & Bourhis (1997) το τοπίο προσεγγίζεται ως υλικό πλαίσιο, δηλαδή ως «φόντο» πάνω στο οποίο εμφανίζονται γλωσσικές πρακτικές. Πιο σύγχρονες κοινωνιογλωσσολογικές προσεγγίσεις, ωστόσο, αντιλαμβάνονται το γλωσσικό τοπίο ως προϊόν ιδεολογικής κατασκευής· ο χώρος δεν θεωρείται αυθύπαρκτη οντότητα, αλλά συγκροτείται από γεωγραφικές, αρχιτεκτονικές, υλικές, ανθρωπογεωγραφικές, ταξικές και κοινωνικές διαστάσεις (Τσιπλάκου 2017: 729). Συνιστά, δηλαδή, μια αναπαράσταση που κατασκευάζεται μέσω διαφορετικών θέσεων και ιδεολογικά φορτισμένων ερμηνειών (όπ.π.).

Βάσει αυτής της οπτικής, «ένα γλωσσικό τοπίο είναι μια εντοπισμένη, δυναμική συμπαιγνία χώρου και γλώσσας με ιστορικό βάθος, η οποία, αφενός, παράγεται εντός του χώρου και, αφετέρου, τον οριοθετεί και τον δομεί αλλά και δομείται από αυτόν» (όπ.π.). Η τοπογραφική διάταξη των στοιχείων των γλωσσικών τοπίων συντελεί σημαντικά τόσο στη νοηματοδότησή τους, όσο και στην εννοιολόγηση του χώρου όπου εντοπίζονται (Κανάκης 2021: 314). Κατά συνέπεια, το περιεχόμενο ενός γραπτού μηνύματος συνδέεται άρρηκτα με το γεωγραφικό πλαίσιο της χωρικής του τοποθέτησης, καθώς και με τα υλικά χαρακτηριστικά της εγγραφής του στον χώρο, όπως το μέσο γραφής, το μέγεθος του κειμένου, η χρωματική και τοπογραφική επιλογή (Scollon & Scollon 2003).

Στο ελληνικό πλαίσιο, η μελέτη του γλωσσικού τοπίου έχει αναδείξει τον ρόλο του αστικού χώρου ως πεδίου κοινωνικής και ιδεολογικής έκφρασης. Οι Gogonas & Maligkoudi (2019: 66) εντοπίζουν κοινωνικά και πολιτικά κείμενα σε περιόδους οικονομικής κρίσης, ενώ ο Canakis (2017), εστιάζοντας στη γλωσσική διερεύνηση της οδού Σταδίου στην Αθήνα, αναδεικνύει θεματικούς άξονες όπως η οικονομία, ο κρατικός αυταρχισμός, το φύλο και η σεξουαλικότητα. Οι Κητής & Κουτούπη-Κητή (2015)

εξετάζουν κείμενα αντι-εξουσιαστικού περιεχομένου, εντοπίζοντας μηνύματα αντίρρησης σε θεσμούς όπως το σχολείο και η κυβέρνηση, καθώς και «κείμενα γηπέδου» ως μορφή αστικού λόγου. Η παρούσα μελέτη αντλεί από αυτές τις εργασίες, προσθέτοντας τη συστηματική ανάλυση γλωσσικών μηχανισμών (τροπικότητα, δείξη, αγένεια, ειρωνεία) και τη σημειωτική διάσταση.

2.2. Η ταυτότητα ως κοινωνική κατασκευή

Η έννοια της ταυτότητας είναι σύνθετη και πολυδιάστατη (Bucholtz & Hall 2005). Σε ορισμένες περιπτώσεις αναφέρεται στα μοναδικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν ένα άτομο από τους άλλους, ενώ σε άλλες περιγράφει τη σύνδεση ή ένταξη του ατόμου σε συλλογικότητες (Jenkins 2004: 5), όπως εθνικές, γλωσσικές ή θρησκευτικές ομάδες. Πρόκειται για μια αναπαράσταση τόσο του εαυτού όσο και των άλλων, που διαμορφώνεται εντός του εκάστοτε κοινωνικού πλαισίου και επηρεάζεται από κοινωνικές νόρμες, ιδεολογίες και πολιτισμικά συμφραζόμενα (Joseph 2013: 37).

Σύμφωνα με την προσέγγιση της κοινωνικής κατασκευής, οι ταυτότητες δεν θεωρούνται έμφυτες ή αμετάβλητες, αλλά συγκροτούνται δυναμικά μέσα από τις γλωσσικές επιλογές των υποκειμένων, προσαρμοζόμενες στους σκοπούς και τις διαπραγματεύσεις της εκάστοτε επικοινωνιακής περίπτωσης (Bucholtz & Hall 2005: 607). Ο Sen (2006: 23-28) υπογραμμίζει τον πλουραλιστικό χαρακτήρα της ταυτότητας, επισημαίνοντας ότι ένα άτομο φέρει πολλαπλές ταυτότητες, τις οποίες ιεραρχεί και ενεργοποιεί ανάλογα με τα άτομα ή το περιβάλλον με το οποίο αλληλεπιδρά. Επιπλέον, οι ταυτότητες δεν υπάρχουν ποτέ απομονωμένα, αλλά αποκτούν κοινωνικό νόημα σε συνάρτηση με τους κοινωνικούς δρώντες που μας περιβάλλουν (Bucholtz & Hall 2005: 598). Ως χρήστες του λόγου, διαμορφώνουμε διαρκώς τις ταυτότητές μας μέσω του λόγου που παράγουμε (Locher 2011).

Στο πλαίσιο αυτό, η κατασκευή ταυτοτήτων δεν αφορά μόνο τον τρόπο με τον οποίο τα υποκείμενα αυτοπροσδιορίζονται, αλλά και τον τρόπο που κατασκευάζουν ταυτότητες για τους «άλλους», δηλαδή για τα άτομα, τις ομάδες ή τους θεσμούς στους οποίους αναφέρονται (Bucholtz & Hall 2005). Η διαδικασία αυτή είναι εγγενώς σχεσιακή: οι ταυτότητες κατασκευάζονται μέσω αντιδιαστολής, δηλαδή μέσω της δημιουργίας ενός «εμείς» σε αντίθεση με ένα «εκείνοι», αλλά και μέσω ταύτισης, δηλαδή μέσω αναγνώρισης κοινών εμπειριών και αξιών. Η παρούσα μελέτη υιοθετεί αυτή την κονστρουκτιβιστική προσέγγιση (Bryman 2017), σύμφωνα με την οποία οι ταυτότητες δεν προϋπάρχουν, αλλά συγκροτούνται δυναμικά μέσω της γλωσσικής και σημειωτικής δράσης σε συγκεκριμένα κοινωνικά συμφραζόμενα.

2.3. Διαχείριση σχέσεων και κατασκευή ταυτοτήτων

Ως διαχείριση σχέσεων (relational work) ορίζεται το σύνολο της γλωσσικής εργασίας που επενδύουν τα άτομα στη διαπραγμάτευση των σχέσεών τους κατά την αλληλεπίδραση (Locher & Watts 2005, Locher 2008). Η προσέγγιση αυτή αναδεικνύει τις σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ των διεπιδρώντων στην επικοινωνία ως δυναμικές κατασκευές που αναδύονται μέσα από την αλληλεπίδραση (Locher 2008). Οι γλωσσικές επιλογές των ατόμων κατά την επικοινωνιακή αλληλεπίδραση σε ένα ορισμένο καταστασιακό πλαίσιο διαμορφώνουν τη διαδικασία διαχείρισης σχέσεων και το αποτέλεσμα αυτών των επιλογών είναι η κατασκευή ταυτοτήτων (Locher 2011: 189). Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία διαδραματίζουν οι κοινωνικές νόρμες και οι δομές προσδοκιών· με βάση τις αξιολογικές κρίσεις των ίδιων των χρηστών της γλώσσας κρίνεται αν η διαχείριση σχέσεων σε μια ορισμένη κοινωνική πρακτική είναι κατάλληλη ή όχι (Φιλίππου 2023: 64). Η διαχείριση σχέσεων, επομένως, δεν ταυτίζεται με την ευγενική ή κοινωνικά «αναμενόμενη» γλωσσική συμπεριφορά, αν και ιστορικά η μελέτη της ευγένειας

αποτελέσει την αφετηρία για τη διαμόρφωσή της ως θεωρητικής έννοιας (Locher 2008). Αντιθέτως, η διαχείριση σχέσεων καλύπτει όλο το φάσμα της διαπροσωπικής γλωσσικής συμπεριφοράς (Locher 2011), συμπεριλαμβανομένων της αγένειας, της ειρωνείας, της διαμαρτυρίας, της αποδοκιμασίας, της επιδοκιμασίας, της δηκτικότητας κ.ά.

Η παρούσα μελέτη υιοθετεί την προσέγγιση της διαχείρισης σχέσεων σε μη τυπικά αλληλεπιδραστικά περιβάλλοντα, και συγκεκριμένα σε γραπτά κείμενα του δημόσιου χώρου. Αν και τα κείμενα του γλωσσικού τοπίου δεν αποτελούν αλληλεπιδράσεις «πρόσωπο με πρόσωπο», λειτουργούν ως μορφές ασύγχρονης επικοινωνίας, στην οποία ο γράφων απευθύνεται σε μη συγκεκριμένους αποδέκτες, κατασκευάζοντας σχέσεις μέσω γλωσσικών επιλογών που ενεργοποιούν ταυτότητες τόσο για τον ίδιο όσο και για τους αναγνώστες.

Η εφαρμογή της διαχείρισης σχέσεων σε δημόσιες επιγραφές έχει ήδη τεκμηριωθεί. Συγκεκριμένα, οι Bella & Ogiermann (2022) εξέτασαν ανακοινώσεις καταστημάτων που τοποθετήθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 στην Αθήνα και στο Λονδίνο. Στη μελέτη τους έδειξαν ότι οι γλωσσικές επιλογές στις δημόσιες πινακίδες δεν εξυπηρετούν αποκλειστικά ενημερωτικούς σκοπούς, αλλά κατασκευάζουν ταυτότητες και σχέσεις μεταξύ ιδιοκτητών και πελατών. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι τα κείμενα εκείνης της μελέτης (ανακοινώσεις καταστημάτων) απευθύνονται σε σχετικά προσδιορισμένους αποδέκτες (πελάτες, περαστικούς), ενώ τα μη θεσμικά κείμενα της παρούσας μελέτης (γκράφιτι, συνθήματα) απευθύνονται σε εντελώς απροσδιόριστο κοινό. Παρά τη διαφοροποίηση αυτή, η παρούσα μελέτη ακολουθεί ανάλογη λογική με εκείνη των Bella & Ogiermann (2022) αντιμετωπίζοντας τα κείμενα του αστικού γλωσσικού τοπίου ως γλωσσικές πράξεις, μέσω των οποίων οι δημιουργοί τους αξιολογούν, τοποθετούνται και κατασκευάζουν σχέσεις με τους αποδέκτες, έστω και αν αυτοί δεν είναι φυσικά παρόντες ούτε εξατομικευμένοι.

Ένα ερώτημα, που προκύπτει αναπόφευκτα, αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής της διαχείρισης σχέσεων σε μονολογικά κείμενα χωρίς παρόντα αποδέκτη. Η κλασική πραγματολογική παράδοση θεωρεί την αλληλεπίδραση ως προϋπόθεση κάθε σχεσιακής διεργασίας. Ωστόσο, τα κείμενα του γλωσσικού τοπίου δεν είναι στην πραγματικότητα μονολογικά· είναι κείμενα που προβάλλονται σε δημόσιο χώρο με σκοπό να αναγνωστούν, να προκαλέσουν αντίδραση και να κατασκευάσουν σχέσεις με πιθανούς αποδέκτες. Βάσει της έννοιας της διαλογικότητας (Bakhtin 1986), κάθε εκφώνημα (ακόμα και το γραπτό ή το μονολογικό) είναι εγγενώς απευθυντικό. Προϋποθέτει και κατασκευάζει δηλαδή έναν αποδέκτη, ακόμα κι αν αυτός δεν είναι φυσικά παρών. Στα κείμενα του γλωσσικού τοπίου, η διαχείριση σχέσεων λειτουργεί μέσω προβαλλόμενων σχέσεων: ο γράφων κατασκευάζει θέσεις υποκειμένου τόσο για τον εαυτό του όσο και για τους υποθετικούς αποδέκτες, χωρίς αυτοί να έχουν δυνατότητα άμεσης ανταπόκρισης. Αυτό δεν ακυρώνει τη σχεσιακή διάσταση, αλλά την μετατοπίζει: αντί η σχέση να γίνεται αντικείμενο διαπραγμάτευσης σε πραγματικό χρόνο, κατασκευάζεται μονομερώς αλλά με ρητή πρόθεση πρόσληψης από τρίτους. Η μελέτη της διαχείρισης σχέσεων (Locher 2008, 2013) σε τέτοια κείμενα εστιάζει, συνεπώς, στις ταυτοτικές θέσεις που κατασκευάζονται γλωσσικά και στον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνουν υποθετικές σχέσεις αλληλεγγύης, αντιπαράθεσης ή ιεραρχίας μεταξύ γράφοντος και αποδεκτών.

2.4. Χρονοτοπικές ταυτότητες στα γλωσσικά τοπία

Κάθε γλωσσικό τοπίο, πέρα από τη χωρική του διάσταση, καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό και από τον χρόνο κατά τον οποίο παράγεται. Η έννοια του χρονότοπου (Bakhtin 1981: 84) αναδεικνύει τη δυναμική σχέση μεταξύ χώρου και χρόνου, φανερώνοντας τη βαθιά αλληλεξάρτησή τους στο πλαίσιο της κοινωνικής εμπειρίας. Τα γλωσσικά τοπία

αντανακλούν τις γλωσσικές πρακτικές μιας κοινότητας, αλλά και τις κοινωνικοπολιτικές σχέσεις και τις ιστορικές συγκυρίες που τα διαμορφώνουν (Τσιπλάκου 2017). Οι χρονότοποι δηλαδή καθορίζουν ποιος μπορεί να μιλήσει, πώς και πού (Τσιώλη κ.ά. 2019: 1383), ενώ η υλική οντότητα του χώρου και η χρονικότητα της εμπειρίας παράγουν κοινωνικό νόημα και ιδεολογικά φορτισμένες προσλήψεις της ταυτότητας και της κοινωνικής συμμετοχής (Blommaert 2013).

Στο πλαίσιο αυτό, οι ταυτότητες δεν θεωρούνται σταθερές ή ουσιοκρατικές, αλλά κατασκευάζονται μέσα από πρακτικές νοηματοδότησης στον χώρο και στον χρόνο (Holmes 2016). Πρόκειται για τις «χρονοτοπικές ταυτότητες», οι οποίες οικοδομούνται μέσα από αφηγήσεις, εμπειρίες και γλωσσικές πρακτικές που χρησιμοποιούνται σε έναν τόπο και σε μια δεδομένη χρονική στιγμή (Goebel 2017). Η χρονοτοπική προσέγγιση αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην παρούσα μελέτη, δεδομένου ότι τα κείμενα του γλωσσικού τοπίου που εξετάζονται αντανακλούν ζητήματα όπως η οικονομική κρίση, η ακρίβεια και η έμφυλη βία, τα οποία χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Σημειώνεται ότι η χρονική τοποθέτηση των κειμένων δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια, καθώς ο χρόνος εγγραφής τους στον χώρο δεν είναι γνωστός, και, ως εκ τούτου, η κατά προσέγγιση χρονολόγησή τους βασίζεται αποκλειστικά στο θεματικό τους περιεχόμενο.

Τέλος, η ανάλυση δεν περιορίζεται στο γλωσσικό επίπεδο, αλλά λαμβάνει υπόψη τη χωρική και υλική διάσταση των κειμένων. Οι Scollon & Scollon (2003) έχουν δείξει ότι στον δημόσιο χώρο η τοποθέτηση ενός κειμένου (σε ποια επιφάνεια, σε ποιο σημείο, δίπλα σε τι) αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του νοήματός του. Οι Jaworski & Thurlow (2010: 7-8, 21) διευρύνουν αυτή τη θέση, υποστηρίζοντας ότι η σχέση μεταξύ γλώσσας, εικόνας και χώρου κατασκευάζει νοήματα που κανένα από αυτά τα στοιχεία δεν θα μπορούσε να παραγάγει μεμονωμένα. Η παρούσα μελέτη δεν επιχειρεί συστηματική οπτική ανάλυση κατά το πρότυπο της οπτικής γραμματικής (Kress & van Leeuwen 2006), καθώς αυτό θα απαιτούσε διαφορετικό μεθοδολογικό σχεδιασμό. Ωστόσο, σε ορισμένα παραδείγματα, η χωρική τοποθέτηση, η υλικότητα της επιφάνειας και η τυπογραφική μορφή λαμβάνονται υπόψη ως συμπληρωματικά αναλυτικά στοιχεία, εφόσον φαίνεται να συνδιαμορφώνουν το νόημα.

3. Μέθοδος

Η μελέτη υιοθετεί ποιοτική προσέγγιση, με στόχο τη διερεύνηση των τρόπων μέσω των οποίων παράγονται κοινωνικά και ιδεολογικά νοήματα στο αστικό γλωσσικό τοπίο. Η έρευνα τοποθετείται επιστημολογικά στην κοινωνικο-κονστрукτιβιστική προσέγγιση που αναπτύχθηκε στην ενότητα 2.2, σύμφωνα με την οποία οι ταυτότητες και οι κοινωνικές πραγματικότητες συγκροτούνται δυναμικά μέσω της γλωσσικής και σημειωτικής δράσης. Σημειώνεται ότι η ανάλυση βασίζεται σε ένα περιορισμένο (λόγω των συνεχών διαγραφών των δημόσιων επιγραφών) σώμα 268 κειμένων, το οποίο προέρχεται από περιορισμένη γεωγραφική περιοχή (κέντρο της Αθήνας) και από συγκεκριμένη χρονική περίοδο συλλογής (Μάρτιος–Ιούνιος 2025), γεγονός που δεν επιτρέπει γενικεύσεις για το σύνολο του ελληνικού γλωσσικού τοπίου. Ωστόσο, η ποιοτική προσέγγιση δεν στοχεύει στη στατιστική αντιπροσωπευτικότητα αλλά στην εις βάθος κατανόηση γλωσσικών και κοινωνικών μηχανισμών.

3.1. Συλλογή δεδομένων

Η διερεύνηση του αστικού γλωσσικού τοπίου πραγματοποιήθηκε σε κεντρικές περιοχές της Αθήνας (Σύνταγμα, Μοναστηράκι, Κεραμεικός, Θησείο, Ομόνοια, Μεταξουργείο, Εξάρχεια, οδός Γ' Σεπτεμβρίου, οδός Σταδίου, οδός Πατησίων, οδός Πανεπιστημίου). Η συλλογή πραγματοποιήθηκε μέσω συστηματικής φωτογραφικής τεκμηρίωσης κατά τη

διάρκεια τακτικών περιηγήσεων στο κέντρο της πόλης, κατά το χρονικό διάστημα Μαρτίου–Ιουνίου 2025. Συγκεντρώθηκε ένα σώμα 268 κειμένων, τα οποία αποτελούν πρωτογενή δεδομένα από το πεδίο (Babbie 2011). Για κάθε κείμενο καταγράφηκαν η ακριβής τοποθεσία, η ημερομηνία λήψης, το μέσο γραφής (σπρέι, μαρκαδόρος, αυτοκόλλητο κ.ά.), καθώς και η επιφάνεια εγγραφής (τοίχος κτιρίου, κολόνα, ρολό καταστήματος κ.ά.).

3.2. Κατηγοριοποίηση δεδομένων

Η επεξεργασία του υλικού ακολούθησε τη λογική της θεματικής ανάλυσης, μιας ευέλικτης μεθόδου που επιτρέπει τον εντοπισμό και την ερμηνεία επαναλαμβανόμενων μοτίβων σε ποιοτικά δεδομένα, καθιστώντας την κατάλληλη για την ανάλυση ετερογενούς υλικού όπως τα κείμενα του γλωσσικού τοπίου. Συγκεκριμένα, η κατηγοριοποίηση ακολούθησε τη διαδικασία που περιγράφεται από τις Braun & Clarke (2006). Τα 268 κείμενα κατηγοριοποιήθηκαν με βάση τον κυρίαρχο θεματικό τους άξονα σε τέσσερις κατηγορίες: κοινωνικά, αθλητικά, πολιτικά μηνύματα και μηνύματα έμφυλου ακτιβιστικού λόγου (βλ. Πίνακα 1).

Η κατηγοριοποίηση αναδύθηκε επαγωγικά από τα δεδομένα, βάσει επαναλαμβανόμενων θεματικών μοτίβων, σε δύο φάσεις: αρχικά καθεμία από τις δύο ερευνήτριες κωδικοποίησε ανεξάρτητα το σύνολο των κειμένων και στη συνέχεια οι κωδικοποιήσεις συγκρίθηκαν. Ο βαθμός συμφωνίας μεταξύ των δύο κωδικοποιήσεων ήταν υψηλός (92%), ενώ οι περιπτώσεις διαφωνίας επιλύθηκαν μέσω συζήτησης. Αναγνωρίζεται ότι οι κατηγορίες δεν είναι αμοιβαία αποκλειόμενες, καθώς ορισμένα κείμενα θα μπορούσαν να ενταχθούν σε περισσότερες από μία, αλλά η ταξινόμηση βασίστηκε στον πρωτεύοντα θεματικό προσανατολισμό. Από κάθε κατηγορία επιλέχθηκαν δύο παραδείγματα (8 συνολικά) για να παρουσιαστούν στην ενότητα 4, με κριτήρια την αναλυτική πυκνότητα (η ποικιλία γλωσσικών μηχανισμών που ενεργοποιούνται), τη θεματική αντιπροσωπευτικότητα (η αντιστοιχία με τα κυρίαρχα μοτίβα της κατηγορίας) και τη σημειωτική ποικιλία (η δυνατότητα ανάλυσης όχι μόνο του γλωσσικού αλλά και του χωρικού και υλικού επιπέδου). Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τη συνολική κατανομή των κειμένων ανά κατηγορία.

Πίνακας 1. Κατανομή κειμένων του γλωσσικού τοπίου ανά θεματική κατηγορία

Κατηγορία	Αριθμός κειμένων	Ποσοστό (%)	Ενδεικτικό παράδειγμα
Αθλητικά μηνύματα	47	17,5%	«ΠΑΟ 13 – Μου χρωστάς ακόμη μια βόλτα»
Μηνύματα έμφυλου ακτιβιστικού λόγου	52	19,4%	«ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ, ΟΧΙ ΓΕΝΝΑΙΕΣ»
Κοινωνικά μηνύματα	71	26,5%	«ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ ΝΑ ΜΗΝ ΖΕΙΣ ΟΠΩΣ ΘΕΣ ΝΑ ΖΕΙΣ»
Πολιτικά μηνύματα	98	36,6%	«ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΣΗΜΑΙΝΕΙ: ΣΑΝΤΟΥΙΤΣ 8€...»
Σύνολο	268	100%	

Βάσει των παραπάνω, η ανάλυση επικεντρώθηκε στις γλωσσικές επιλογές των δημιουργών των κειμένων και στον τρόπο που αυτές κατασκευάζουν ταυτότητες τόσο για τους ίδιους όσο και για τα άτομα, τις ομάδες ή τους θεσμούς στους οποίους αναφέρονται. Συγκεκριμένα, εξετάστηκαν επιλογές τροπικότητας, προσωπικής και τοπικής δείξης, αξιολογικού λεξιλογίου, ειρωνείας, στρατηγικών αγένειας, καθώς και ο τρόπος που αυτές οι επιλογές διαμορφώνουν τις ταυτοτικές θέσεις των γραφόντων και των αποδεκτών. Σε ορισμένα παραδείγματα λήφθηκε υπόψη και η χωρική τοποθέτηση

και η υλικότητα των κειμένων (μέγεθος γραμμάτων, χρώμα, επιφάνεια εγγραφής, σχέση με παρακείμενα κείμενα) ως στοιχεία που συνδιαμορφώνουν το νόημα. Σημειώνεται ότι όλα τα κείμενα μεταγράφηκαν πιστά, χωρίς ορθογραφική διόρθωση, ώστε να διατηρηθούν τα πρωτότυπα γλωσσικά χαρακτηριστικά τους. Στόχος της ανάλυσης είναι η εις βάθος κατανόηση των γλωσσικών και κοινωνικών μηχανισμών που ενεργοποιούνται στα συγκεκριμένα παραδείγματα, και όχι η στατιστική γενίκευση.

4. Δεδομένα και ανάλυση

4.1. Κοινωνικά μηνύματα

Τα δύο κείμενα που εξετάζονται σε αυτήν την υποενότητα αντλούν από την καθημερινή εμπειρία και θέτουν υπό αμφισβήτηση κοινωνικές δομές και θεσμούς. Αν και διαφέρουν ως προς τη γλώσσα και τον στόχο τους, μοιράζονται μια κοινή λογική: μετατρέπουν προσωπικές κρίσεις σε δημόσια σχόλια, αξιοποιώντας τον αστικό χώρο ως μέσο επικοινωνίας με τους περαστικούς.

Παράδειγμα 1. «ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ ΝΑ ΜΗΝ ΖΕΙΣ ΟΠΩΣ ΘΕΣ ΝΑ ΖΕΙΣ». Τοίχος εγκαταλελειμμένου κτιρίου, Λήψη 3/5/2025

Το κεντρικό γλωσσικό χαρακτηριστικό αυτού του κειμένου είναι η ανατροπή της δεοντικής τροπικότητας. Το ρήμα *ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ* τυπικά εκφράζει περιορισμό ή κανονιστική επιβολή. Εδώ, ωστόσο, η συνδυαστική του λειτουργία με τη διπλή άρνηση (*ΝΑ ΜΗΝ ΖΕΙΣ ΟΠΩΣ ΘΕΣ*) αντιστρέφει την κατεύθυνση: αντί να απαγορεύεται μια πράξη, απαγορεύεται η παραίτηση από ένα δικαίωμα. Ο κανονιστικός λόγος χρησιμοποιείται για να νομιμοποιήσει ακριβώς αυτό που συνήθως περιορίζει τέτοιος λόγος: την ατομική επιλογή. Ως προς την ταξινόμηση κατά Searle (1976), η φράση λειτουργεί ως κατευθυντική γλωσσική πράξη: ο γράφων επιχειρεί να κατευθύνει τη συμπεριφορά των αποδεκτών, τοποθετώντας τους σε ενεργητικό ρόλο. Η επιτακτικότητα ενισχύεται από τη δεοντική μορφή (Στάμου 2014: 174), η οποία παρουσιάζει την ελεύθερη ζωή όχι ως επιλογή, αλλά ως υποχρέωση. Παράλληλα, μέσω της επιλογής του β' ενικού (*ΖΕΙΣ, ΘΕΣ*), ο γράφων οικοδομεί μια σχέση αμεσότητας με τον αναγνώστη (Μπέλλα 2001: 67), υιοθετώντας ένα συνομιλιακό ύφος που μειώνει την απόσταση μεταξύ δημιουργού και αποδέκτη. Σημειώνεται ότι η χρήση του β' ενικού μπορεί να ερμηνευτεί τόσο ως γενικευτικό (*generic*), που αναφέρεται σε οποιονδήποτε αναγνώστη, όσο και ως δεικτικό, που απευθύνεται προσωπικά στον περαστικό. Η αμφισημία αυτή

δεν αδυνατίζει το μήνυμα αλλά το ενισχύει, καθώς η φράση καθίσταται ταυτόχρονα προσωπική πρόσκληση και καθολική δήλωση.

Το κείμενο κατασκευάζει δηλαδή δύο διακριτές ταυτοτικές θέσεις μέσω των συγκεκριμένων γλωσσικών επιλογών. Η πρώτη αφορά τον γράφοντα: η ανατροπή της δεοντικής τροπικότητας (η «απαγόρευση» χρησιμοποιείται για να νομιμοποιήσει αντί να περιορίσει) τον τοποθετεί ως υποκείμενο που αμφισβητεί τις κυρίαρχες κοινωνικές νόρμες. Η δεύτερη αφορά τον αναγνώστη: η επιλογή του β' ενικού (*ZEIS*, *ΘΕΣ*) τον προσκαλεί να αναλάβει ρόλο ενεργού υποκειμένου που επαναδιαπραγματεύεται τις ιεραρχημένες αξίες στη ζωή του. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, κατασκευάζεται με έμμεσο τρόπο ένα συλλογικό «εμείς» έναντι ενός αφηρημένου «εκείνοι», το οποίο συγκροτείται από τους κανόνες και τους θεσμούς που περιορίζουν την ατομική αυθεντικότητα. Η δημιουργία αυτών των διακριτών ομάδων αποτελεί βασική διαδικασία κατασκευής ταυτοτήτων (Locher 2008: 525).

Από σημειωτική άποψη, η ανάλυση δεν μπορεί να περιοριστεί στο γλωσσικό επίπεδο. Η τοποθεσία του κειμένου (τοίχος εγκαταλελειμμένου κτιρίου) λειτουργεί ως σημειωτικός πόρος (Scollon & Scollon 2003): ένα κτίριο που έχει αφεθεί στο περιθώριο γίνεται πλαίσιο ενός μηνύματος που μιλά ακριβώς για το δικαίωμα να μη μείνει κανείς στο περιθώριο. Η αντίθεση μεταξύ εγκατάλειψης του χώρου και ενεργοποίησης του λόγου δημιουργεί ένα ιδιαίτερα εύγλωττο σημειωτικό πλαίσιο. Παράλληλα, η χρήση αποκλειστικά κεφαλαίων γραμμάτων δεν είναι τυχαία επιλογή, αφού, σύμφωνα με την οπτική γραμματική των Kress & van Leeuwen (2006), η τυπογραφία αποτελεί σημειωτικό πόρο που ρυθμίζει την οπτική αναπαράσταση ενός κειμένου. Τα κεφαλαία γράμματα προσδίδουν στη φράση χαρακτήρα δημόσιας ανακοίνωσης ή διαταγής, ενισχύοντας τη δεοντική τροπικότητα που κατασκευάζεται στο γλωσσικό επίπεδο.

Παράδειγμα 2. «*School does not teach life*». Εξωτερικός τοίχος σχολείου, Λήψη 16/5/2025

Το παράδειγμα 2 παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω της χρήσης της αγγλικής. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο σύνολο του σώματος εντοπίστηκαν 49 αγγλόφωνα κείμενα, τα οποία προέρχονταν αποκλειστικά από τις κατηγορίες των αθλητικών και των κοινωνικών μηνυμάτων. Πρόκειται για αγγλόφωνο κείμενο σε ελληνόφωνο αστικό περιβάλλον, γεγονός που εγείρει ερωτήματα σχετικά με το γλωσσικό ρεπερτόριο του δημιουργού, τον στοχευόμενο αποδέκτη και τη σημειωτική λειτουργία της γλωσσικής επιλογής. Όπως επισημαίνουν οι Ben-Rafael et al. (2006: 25), οι γλωσσικές επιλογές στο γλωσσικό τοπίο δεν αντανakλούν απλώς τη γλωσσική σύνθεση μιας περιοχής, αλλά λειτουργούν ως συμβολική κατασκευή του δημόσιου χώρου, καθώς η επιλογή μιας

γλώσσας αντί μιας άλλης σηματοδοτεί ταυτοτικές, ιδεολογικές ή αισθητικές προτιμήσεις. Η χρήση της αγγλικής σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να ερμηνευτεί ως ένδειξη ταύτισης με μια παγκοσμιοποιημένη νεανική κουλτούρα ή ως στρατηγική που προσδίδει στο μήνυμα κύρος και καθολικότητα και, ως εκ τούτου, η αγγλική λειτουργεί εδώ ως γλώσσα γενικευμένης αλήθειας.

Ως προς τη γλωσσική ανάλυση, η φράση δομείται ως βεβαιωτική γλωσσική πράξη (Searle 1976), καθώς ο γράφων δηλώνει κάτι που παρουσιάζεται ως αντικειμενική πραγματικότητα. Η αξιοποίηση της επιστημικής τροπικότητας με οριστική έγκλιση (*does not teach*) κατασκευάζει μια γενική και καθολική αλήθεια με υψηλό βαθμό βεβαιότητας (Στάμου 2014: 174). Η λέξη *School* λειτουργεί ως υπερώνυμος όρος που μπορεί να περιλαμβάνει πολλαπλούς υπώνυμους: εκπαιδευτικό σύστημα, πρόγραμμα σπουδών, εκπαιδευτικούς, σχολική κουλτούρα, εκπαιδευτικές πολιτικές. Η αντιπαράθεση *School-life* κατασκευάζει μια αντίθεση μεταξύ θεσμικής γνώσης και αυθεντικής εμπειρίας, καθώς η ζωή (*life*) εκλαμβάνεται ως κάτι που υπερβαίνει τη σχολική μάθηση.

Επιπλέον, η τοποθέτηση του κειμένου στον εξωτερικό τοίχο σχολείου δεν είναι τυχαία. Ο χώρος λειτουργεί ως σημειωτικός πόρος (Scollon & Scollon 2003, Jaworski & Thurlow 2010): η κριτική εγγράφεται κυριολεκτικά πάνω στον θεσμό τον οποίο αμφισβητεί. Οι Jaworski & Thurlow (2010) υπογραμμίζουν ότι στα σημειωτικά τοπία η σχέση μεταξύ γλώσσας, εικόνας και χώρου δεν είναι τυχαία, αλλά κατασκευάζει νοήματα που κανένα από τα τρία στοιχεία δεν θα μπορούσε να παραγάγει μεμονωμένα. Στο παρόν παράδειγμα η χωρική εγγύτητα μεταξύ μηνύματος και στόχου της κριτικής δημιουργεί ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό σημειωτικό σύνολο, όπου το κείμενο δεν σχολιάζει απλώς τον θεσμό, αλλά τον επανανοηματοδοτεί μέσα στον ίδιο του τον χώρο.

Ο δημιουργός κατασκευάζει μια ταυτότητα κριτικού σχολιαστή, ενδεχομένως απογοητευμένου συμμετέχοντος στο εκπαιδευτικό σύστημα. Σε αντίθεση, ωστόσο, με τα περισσότερα κείμενα του δείγματος, εδώ δεν κατασκευάζεται ρητό δίπολο «εμείς/εκείνου». Ο γράφων δεν εντάσσεται σε ομάδα ούτε κατονομάζει αντιπάλους. Η φράση εκφέρεται ως μια απρόσωπη, καθολική αλήθεια χωρίς ρητή θέση υποκειμένου. Αυτή η απουσία προσωπικής δείξης (σε αντίθεση π.χ. με τα παραδείγματα 1 ή 7 όπου χρησιμοποιείται β' ενικό ή α' πληθυντικό) κατασκευάζει ένα διαφορετικό είδος ταυτότητας: εκείνη του αποστασιοποιημένου παρατηρητή που δεν ζητά αλληλεγγύη, αλλά αξιώνει την αναγνώριση μιας πραγματικότητας.

4.2 Αθλητικά μηνύματα

Τα αθλητικά μηνύματα στο γλωσσικό τοπίο αποτελούν ιδιαίτερη κατηγορία, καθώς μέσα από αυτά οικοδομούνται συλλογικές ταυτότητες και εκφράζονται συναισθήματα πίστης και αφοσίωσης σε αθλητικές ομάδες. Τα δύο παραδείγματα που ακολουθούν αναδεικνύουν διαφορετικές πτυχές αυτής της διαδικασίας.

Παράδειγμα 3. «ΠΑΟ 13» / «Μου χρωστάς ακόμη μια βόλτα». Λήψη 23/5/2025

Το παράδειγμα αυτό αναδεικνύει τον μηχανισμό της προσωποποίησης ως στρατηγική κατασκευής σχέσεων. Η φράση *ΠΑΟ 13* λειτουργεί ως βεβαιωτική γλωσσική πράξη (Searle 1976), μια δήλωση ταυτότητας που αποκαλύπτει ευθέως την ένταξη του δημιουργού στη Θύρα 13 του Παναθηναϊκού, κοινότητα με ισχυρή συλλογική ταύτιση. Το αναλυτικό ενδιαφέρον, ωστόσο, εστιάζεται στη φράση *Μου χρωστας ακομη μια βόλτα*, η οποία κατασκευάζει μια σχέση διαφορετική από αυτή που τυπικά αναμένεται μεταξύ φιλάθλου και ομάδας. Η ομάδα δεν αντιμετωπίζεται ως αφηρημένη οντότητα ή θεσμός, αλλά προσωποποιείται και παρουσιάζεται ως συνοδοιπόρος με υποχρεώσεις. Η κτητική αντωνυμία *Μου* σηματοδοτεί προσωπική συναισθηματική εμπλοκή, ενώ το ρήμα *χρωστας*, συναισθηματικά φορτισμένο (Στάμου 2011: 186), κατασκευάζει σχέση υποχρέωσης και αμοιβαιότητας (Bella & Ogiermann 2022: 20).

Αυτό που έχει ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε επίσης εδώ είναι ότι η σχέση μεταξύ φιλάθλου και ομάδας παρουσιάζεται μέσω των παραπάνω γλωσσικών επιλογών ως διαπροσωπική σχέση, ανάλογη μιας σχέσης μεταξύ δύο ανθρώπων, με κοινό παρελθόν (*ακομη*), αμοιβαίες υποχρεώσεις (*χρωστας*) και προσδοκίες για μελλοντικά κοινά βιώματα (*μια βόλτα*). Η λέξη *βόλτα* συμπυκνώνει μεταφορικά ολόκληρη την εμπειρία της οπαδικής ζωής (ταξίδια, αγωνία, πανηγυρισμούς) σε μία λέξη. Η προσωποποίηση δηλαδή δεν είναι ρητορικό σχήμα, αλλά μηχανισμός σχεσιακής κατασκευής: επιτρέπει στον φίλαθλο να τοποθετήσει τον εαυτό του σε σχέση ισοτιμίας, και όχι παθητικής θέασης με την ομάδα. Από σημειωτική σκοπιά, η χωρική τοποθέτηση του κειμένου σε δημόσιο τοίχο και όχι εντός αθλητικού χώρου μετατρέπει μια ιδιωτική συναισθηματική σχέση (φίλαθλος–ομάδα) σε δημόσια δήλωση ταυτότητας. Η εγγραφή στον αστικό χώρο λειτουργεί ως πράξη ορατότητας (Scollon & Scollon 2003): η οπαδική ταυτότητα δεν παραμένει στο γήπεδο αλλά διεκδικεί παρουσία στον καθημερινό δημόσιο χώρο.

Παράδειγμα 4. «ΙΟΥΛΙΟΣ ΧΩΡΙΣ ΜΠΑΛΑ, ΚΑΥΤΟΣ ΣΑ ΤΗΝ ΣΑΧΑΡΑ». Λήψη 25/6/2025

Το κύριο αναλυτικό ενδιαφέρον αυτού του παραδείγματος δεν έγκειται στο χιούμορ καθαυτό, αλλά στη λειτουργία του ως μηχανισμού αξιολόγησης. Ο γράφων δεν περιγράφει απλώς μια κατάσταση (απουσία αγώνων τον Ιούλιο), την αξιολογεί ως αφόρητη, αξιοποιώντας συγκεκριμένα γλωσσικά εργαλεία. Το επίθετο *ΚΑΥΤΟΣ* λειτουργεί ως αξιολογικός μηχανισμός (Στάμου 2011: 186), καθώς δεν αναφέρεται κυριολεκτικά στη θερμοκρασία, αλλά μεταφορικά στη συναισθηματική κατάσταση. Η λέξη *ΜΠΑΛΑ*, αντί του τυπικού *ποδόσφαιρο*, αποτελεί εσκεμμένη λεξιλογική επιλογή: δηλώνει οικειότητα και ένταξη σε μια κοινότητα, όπου η μπάλα δεν χρειάζεται επεξήγηση. Η φράση συνολικά λειτουργεί ως εκφραστική γλωσσική πράξη (Searle 1976), έκφραση παραπόνου και νοσταλγίας, αλλά ταυτόχρονα ενεργοποιεί μια αξιολογική λογική (Γούτσος 2013: 245): η απουσία αθλητικών γεγονότων δεν αντιμετωπίζεται ως ψυχαγωγική έλλειψη, αλλά ως κοινωνικό κενό, δηλαδή σαν να χάνει

η καθημερινότητα μέρος τού νοήματός της. Το χιούμορ λειτουργεί εδώ ως μέσο πρόσκλησης ταύτισης (Τσιάκωνα 2013: 36): ο γράφων δεν απευθύνεται σε αποδέκτες που πρέπει να πειστούν, αλλά σε αποδέκτες που ήδη μοιράζονται την ίδια εμπειρία. Το χιουμοριστικό στοιχείο της φράσης προϋποθέτει κοινό πλαίσιο αναφοράς· αποτελεί, δηλαδή, μηχανισμό κατασκευής ταυτότητας της έσω ομάδας (in-group) μέσω αναγνώρισης, όχι μέσω αντιπαράθεσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σε αντίθεση με τα πολιτικά ή τα μηνύματα έμφυλου ακτιβιστικού λόγου, εδώ δεν κατασκευάζεται ρητό «εκείνου»: η ταυτότητα της έσω ομάδας δεν ορίζεται από αντιπαράθεση με εξωτερικό εχθρό, αλλά από κοινή συναισθηματική εμπειρία. Η διαπίστωση αυτή υποδεικνύει ότι η κατασκευή ταυτοτήτων στο γλωσσικό τοπίο δεν λειτουργεί αποκλειστικά μέσω αντιθετικών δίπολων, αλλά και μέσω κοινής συναισθηματικής ταύτισης.

4.3. Πολιτικά μηνύματα

Τα πολιτικά μηνύματα αντικατοπτρίζουν συγκρούσεις της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας. Αναδεικνύουν δηκτικό λόγο, διαμαρτυρία και κριτική απέναντι σε θεσμούς εξουσίας. Τα δύο παραδείγματα που ακολουθούν επιλέχθηκαν γιατί αξιοποιούν διαφορετικές γλωσσικές στρατηγικές, αγένεια και ειρωνεία αντίστοιχα.

Παράδειγμα 5. «*ΚΑΡΙΟΛΙΑ ΚΑΝΑΛΑΔΕΣ ΜΗΝ ΠΑΙΖΕΤΕ ΜΕ ΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΜΑΣ*». Λήψη 26/4/2025

Η κεντρική γλωσσική στρατηγική σε αυτό το κείμενο είναι η γλωσσική αγένεια, η οποία, όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 2.3, αποτελεί μέρος του φάσματος της διαχείρισης σχέσεων (Locher 2008). Εδώ η αγένεια δεν λειτουργεί ως αυθόρμητη βωμολοχία, αλλά ως στρατηγική πολιτική πράξη. Η προσβολή *ΚΑΡΙΟΛΙΑ* (Φιλίππου 2023: 153) εντάσσεται σε αυτό που ο Culpeper (2011) περιγράφει ως συμβατικοποιημένες μορφές αγένειας. Πρόκειται δηλαδή για μια τυπική προσβολή που απευθύνεται και πλήττει τους αποδέκτες. Εδώ, ωστόσο, η χρήση της δεν στοχεύει σε ατομική προσβολή αλλά στη δημόσια αποδόμηση μιας ολόκληρης κοινωνικής ομάδας, αυτής των *καναλάδων*.

Στο οπτικό επίπεδο, η χρήση αποκλειστικά κεφαλαίων γραμμάτων σε ολόκληρη τη φράση ενισχύει τον τόνο οργής και επιτακτικότητας. Σύμφωνα με τους Kress & van Leeuwen (2006), η τυπογραφική επιλογή δεν είναι ουδέτερη, καθώς τα κεφαλαία γράμματα αυξάνουν την ένταση του κειμένου και κατασκευάζουν μια αίσθηση φωνητικής έντασης, σαν να «φωνάζει» ο γράφων στο δημόσιο χώρο. Οι τυπογραφικές επιλογές δηλαδή συμπληρώνουν την προσβολή ενισχύοντας την πραγματολογική δύναμη του μηνύματος.

Ο γράφων κατασκευάζει μια αρνητική συλλογική ταυτότητα για τους δημοσιογράφους μέσω δύο γλωσσικών μηχανισμών. Ο πρώτος είναι η ευθεία προσβολή (*ΚΑΡΙΟΛΙΑ*), η οποία αποδίδει αρνητικά χαρακτηριστικά σε ολόκληρη την ομάδα. Ο δεύτερος είναι η μεταφορική έκφραση *ΜΗΝ ΠΑΙΖΕΤΕ ΜΕ ΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΜΑΣ*, η οποία αποδίδει στους αποδέκτες πρόθεση σκόπιμης εξαπάτησης. Η χρήση του β' πληθυντικού (*ΠΑΙΖΕΤΕ*) εμπλέκει συλλογικά ολόκληρη την ομάδα των *καναλάδων*, ενώ η κτητική αντωνυμία *ΜΑΣ* κατασκευάζει ένα αντίστοιχο «εμείς», το οποίο αντιπροσωπεύει τους πολίτες που αρνούνται να εξαπατηθούν (Φιλίππου & Μπέλλα 2025: 16). Ως εκ τούτου, το εκφώνημα λειτουργεί ως κατευθυντική γλωσσική πράξη (*ΜΗΝ ΠΑΙΖΕΤΕ*) που ενέχει, ωστόσο, την υπόρρητη δήλωση ότι οι «καναλάδες» εξαπατούν (*ΜΕ ΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΜΑΣ*). Αυτός ο συνδυασμός της εντολής και της μομφής προς την έξω ομάδα («εσείς») ενδυναμώνει τους συνεκτικούς δεσμούς ανάμεσα στους πολίτες που διατηρούν κριτική στάση απέναντι στα ΜΜΕ.

Παράδειγμα 6. «*ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΣΗΜΑΙΝΕΙ: ΣΑΝΤΟΥΙΤΣ 8€, ΚΑΛΤΣΕΣ 15€, ΝΟΙΚΙ 800€*». Λήψη 12/5/2025

Στο εν λόγω παράδειγμα είναι χαρακτηριστική η λειτουργία της ειρωνείας ως μηχανισμού επανανοηματοδότησης. Η λέξη *ΑΝΑΠΛΑΣΗ*, που στον επίσημο πολιτικό λόγο είναι φορτισμένη με θετικές συνδηλώσεις («ανάπτυξη, εξέλιξη, εξωραϊσμός»), ανατρέπεται μέσω της λέξης *ΣΗΜΑΙΝΕΙ*, η οποία λειτουργεί ως μηχανισμός αποκάλυψης. Ο γράφων αντικαθιστά τον επίσημο ορισμό με μια σειρά συγκεκριμένων τιμών σε καθημερινά αγαθά (*ΣΑΝΤΟΥΙΤΣ 8€, ΚΑΛΤΣΕΣ 15€, ΝΟΙΚΙ 800€*), κατασκευάζοντας έναν αντιθετικό ορισμό, που αποδομεί τον θετικό χαρακτήρα της έννοιας.

Ως προς τον τύπο γλωσσικής πράξης, η φράση λειτουργεί κατά κύριο λόγο ως βεβαιωτική πράξη (Searle 1976), καθώς ο γράφων παρουσιάζει τον αντι-ορισμό ως πραγματικότητα. Ταυτόχρονα, ωστόσο, επιτελεί και εκφραστική λειτουργία, καθώς μέσω αυτής εκφράζεται η δυσaréσκεια και αγανάκτηση του γράφοντος: η «ανάπλαση» δεν σημαίνει αυτό που λέει ο επίσημος λόγος, αλλά αυτό που βιώνουν οι πολίτες. Η αριθμητική ρητορική (τιμές σε ευρώ) ενισχύει τον χαρακτήρα της κριτικής, καθώς προσδίδει τον χαρακτήρα της μετρήσιμης πραγματικότητας και όχι της αφηρημένης δυσaréσκειας. Η ταυτότητα που κατασκευάζεται για τον γράφοντα είναι αυτή του πολίτη που βιώνει τις οικονομικές πιέσεις και κρίνει με βάση την καθημερινή του εμπειρία. Η ειρωνεία λειτουργεί ως εργαλείο κοινωνικής κριτικής, μέσω της οποίας κατασκευάζεται

ένα «εμείς» (πολίτες που πλήττονται) έναντι ενός «εκείνοι» (φορείς πολιτικής εξουσίας, κράτος, οικονομική πολιτική).

4.4. Μηνύματα έμφυλου ακτιβιστικού λόγου

Τα μηνύματα αυτής της κατηγορίας, αν και εντάσσονται στον ευρύτερο κοινωνικό λόγο, αναδεικνύουν ζητήματα που αφορούν την ισότητα των φύλων, τα δικαιώματα και την ελευθερία της αυτοδιάθεσης. Η δημιουργία ξεχωριστής κατηγορίας κρίθηκε αναγκαία, δεδομένης της ιδιαίτερης βαρύτητας αυτών των ζητημάτων στο σύγχρονο δημόσιο λόγο.

Παράδειγμα 7. «ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ, ΟΧΙ ΓΕΝΝΑΙΕΣ». Λήψη 10/3/2025

Με το παράδειγμα αυτό αναδεικνύεται η λειτουργία της τοπικής δείξης ως μηχανισμού κατασκευής νοήματος. Η φράση *ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ* δεν λειτουργεί απλώς ως χωρικός προσδιορισμός, αλλά κατασκευάζει ένα σενάριο που μετατρέπει έναν χώρο που θα έπρεπε να θεωρείται οικείος και ασφαλής σε χώρο αβεβαιότητας και κινδύνου. Ο χώρος γίνεται εδώ αφηγηματικός πόρος: ο «δρόμος για το σπίτι» δεν είναι ουδέτερος τόπος, αλλά πεδίο όπου οι γυναίκες βιώνουν φόβο. Η αλληλεπίδραση αυτή μεταξύ γλώσσας και βιωμένου χώρου αποτελεί κεντρικό αντικείμενο της μελέτης των σημειωτικών τοπίων (Jaworski & Thurlow 2010): η γλώσσα δεν περιγράφει απλώς τον χώρο, αλλά τον επανανοηματοδοτεί, αποκαλύπτοντας σχέσεις εξουσίας και ανισότητας που συνήθως παραμένουν αόρατες.

Η αντίθεση μεταξύ των χαρακτηρισμών *ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ* και *ΓΕΝΝΑΙΕΣ* αποτελεί τον πυρήνα του μηνύματος. Η ελευθερία παρουσιάζεται ως αυτονόητο δικαίωμα, ενώ η γενναιότητα υπονοεί ότι η καθημερινότητα των γυναικών ενέχει απειλές. Το ζεύγος *ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ* – *ΓΕΝΝΑΙΕΣ* μπορεί να ερμηνευτεί ως γλωσσική επιλογή που φέρνει στην επιφάνεια κοινωνικές ανισότητες: οι γυναίκες δεν απολαμβάνουν αυτονόητα το δικαίωμα της ελευθερίας, αλλά χρειάζεται να υιοθετούν «γενναίες» συμπεριφορές για να προστατευτούν. Τα δύο επίθετα χρησιμοποιούνται ως συναισθηματικά φορτισμένοι μηχανισμοί αξιολόγησης (Στάμου 2011: 186), που στοχεύουν στην πρόκληση ενσυναίσθησης.

Η επιλογή του θηλυκού γένους (*ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ*, *ΓΕΝΝΑΙΕΣ*) και του α' πληθυντικού (*ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΕΙΜΑΣΤΕ*) κατασκευάζει μια συλλογική ταυτότητα γυναικών με κοινές εμπειρίες και ανησυχίες (Στάμου 2011: 185). Η φράση *ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΕΙΜΑΣΤΕ* λειτουργεί ως εκφραστική γλωσσική πράξη (έκφραση επιθυμίας και δυσαρέσκειας) και έμμεσα ως κατευθυντική, δηλαδή ως ένα έμμεσο αίτημα που κατευθύνεται στους υπεύθυνους θεσμούς για δομικές αλλαγές.

Το τελευταίο παράδειγμα, που ακολουθεί, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω της σημειωτικής πολυφωνίας του: δύο φράσεις, γραμμένες δίπλα-δίπλα στον ίδιο τοίχο, αλληλοσυμπληρώνονται και κατασκευάζουν ένα συνεκτικό ιδεολογικό πλαίσιο. Η συντοποθέτηση λειτουργεί ως σημειωτικός πόρος (Scollon & Scollon 2003): οι δύο φράσεις δεν μπορούν να ερμηνευτούν μεμονωμένα, καθώς το νόημά τους προκύπτει από τη χωρική τους σχέση. Στο πλαίσιο αυτό, εφαρμόζεται η αρχή της σύνθεσης που περιγράφουν οι Kress & van Leeuwen (2006): η χωρική διάταξη των στοιχείων σε ένα οπτικό σύνολο (ποιο βρίσκεται αριστερά, ποιο δεξιά, τι είναι κεντρικό και τι

περιφερειακό) κατασκευάζει ιεραρχίες νοήματος. Η πρώτη φράση (αλληλεγγύη) και η δεύτερη (αίτημα τιμωρίας), τοποθετημένες δίπλα-δίπλα, σχηματίζουν ένα ενιαίο σημειωτικό σύνολο που συνδυάζει τη συναισθηματική στήριξη με την πολιτική απαίτηση.

Παράδειγμα 8. «*ΤΟ ΜΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΟΥΜΕ Η ΜΙΑ ΤΗΝ ΑΛΛΗ*» / «*ΜΟΝΟ ΕΝΤΑΤΙΚΕΣ* για τους *ΒΙΑΣΤΕΣ*». Λήψη 7/4/2025

Η πρώτη φράση, *ΤΟ ΜΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΟΥΜΕ Η ΜΙΑ ΤΗΝ ΑΛΛΗ*, κατασκευάζει μια συλλογική ταυτότητα γυναικών μέσω τριών γλωσσικών μηχανισμών: την πραγμάτωση του ρήματος σε α' πληθυντικό πρόσωπο (*ΕΧΟΥΜΕ*), την επιλογή αντωνυμιών θηλυκού γένους (*Η ΜΙΑ, ΤΗΝ ΑΛΛΗ*) και το ουσιαστικοποιημένο επίθετο *ΤΟ ΜΟΝΟ*. Η λέξη *ΜΟΝΟ* εκφράζει εμμέσως αγανάκτηση απέναντι στην ανεπάρκεια των κρατικών μηχανισμών και της πολιτείας· η τελευταία ελπίδα για προστασία είναι η αμοιβαία αλληλεγγύη μεταξύ των γυναικών. Μέσω του α' πληθυντικού, οι αποδέκτριες καλούνται να συμμετάσχουν στην ομάδα που κατασκευάζεται μέσα από το «εμείς».

Η δεύτερη φράση, *ΜΟΝΟ ΕΝΤΑΤΙΚΕΣ για τους ΒΙΑΣΤΕΣ*, μετατοπίζει τον τόνο από αλληλεγγύη σε αίτημα τιμωρίας. Η λέξη *ΕΝΤΑΤΙΚΕΣ*, που παραπέμπει στη μονάδα εντατικής θεραπείας, χρησιμοποιείται ως συναισθηματικά φορτισμένη (Στάμου 2011: 186) κατευθυντική γλωσσική πράξη (Searle 1976). Μέσω αυτής, ο γράφων απαιτεί αυστηρές τιμωρίες, εκφράζοντας μηδενική ανοχή. Η λέξη *ΜΟΝΟ* στην αρχή και η χρήση κεφαλαίων γραμμάτων λειτουργούν επιτακτικά σε αυτή την κατεύθυνση.

Τα δύο εκφωνήματα μαζί κατασκευάζουν ένα δίπολο ταυτοτήτων: ένα συμπεριληπτικό «εμείς» (κοινότητα γυναικών, με σχέσεις αλληλεγγύης και αμοιβαίας στήριξης) έναντι του «άλλου» (βιαστές ως απειλητικοί «άλλοι» που πρέπει να τιμωρηθούν) (Σαρρή-Χασάν κ.ά. 2019: 1142). Η ταυτότητα των γυναικών δεν κατασκευάζεται ως παθητικών θυμάτων αλλά ως ενεργών δρώντων, που λειτουργούν ως ενότητα με σχέσεις εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης. Ταυτόχρονα, μέσω αυτού του διπόλου, επανανοηματοδοτούνται οι σχέσεις μεταξύ θυμάτων, δραστών και θεσμικών οργάνων: η προστασία δεν προέρχεται από τους αρμόδιους κρατικούς θεσμούς, αλλά από τη γυναικεία αλληλεγγύη.

5. Σχολιασμός

5.1. Το γλωσσικό τοπίο της Αθήνας ως χώρος κοινωνικής έκφρασης

Η ανάλυση των κειμένων που συλλέχθηκαν στο κέντρο της Αθήνας ανέδειξε τέσσερις θεματικές κατηγορίες: κοινωνικά, αθλητικά, πολιτικά και μηνύματα έμφυλου ακτιβιστικού λόγου. Η κατηγοριοποίηση αυτή αναδόθηκε από τα ίδια τα δεδομένα, βάσει επαναλαμβανόμενων θεματικών μοτίβων, και επιβεβαιώνει τη θέση ότι τα γλωσσικά τοπία λειτουργούν ως δυναμικά πεδία κοινωνικής έκφρασης και ιδεολογικών τοποθετήσεων (Τσιπλάκου 2017: 744). Τα ευρήματα αυτά συγκλίνουν με τις μελέτες του

ελληνικού γλωσσικού τοπίου που παρουσιάστηκαν στην ενότητα 2.1 (Κητής & Κουτούπη-Κητή 2015, Canakis 2017, Gogonas & Maligkoudi 2019), ενώ ταυτόχρονα προσθέτουν σε αυτές τη συστηματική ανάλυση γλωσσικών μηχανισμών και τη σημειωτική διάσταση (Scollon & Scollon 2003, Kress & van Leeuwen 2006, Jaworski & Thurlow 2010).

Ένα εύρημα που αξίζει ιδιαίτερη προσοχή αφορά τη χρονικότητα των κειμένων. Πολλά από τα παραδείγματα που αναλύθηκαν αφορούν ζητήματα που μπορούν να τοποθετηθούν κατά προσέγγιση στην τελευταία πενταετία (2021–2025) βάσει του θεματικού τους περιεχομένου (βλ. 2.4). Η ακρίβεια σε καθημερινά αγαθά (παραδείγματα 6), οι γυναικοκτονίες και η συζήτηση γύρω από την έμφυλη βία (παραδείγματα 7, 8) αποτελούν φαινόμενα με σαφή χρονική τοποθέτηση. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνει ότι το γλωσσικό τοπίο δεν είναι στατικό, αλλά συγκυριακό και δυναμικό και συγκροτείται «μέσα από τη διάδραση χώρου και γλώσσας σε μία δεδομένη ιστορική στιγμή» (Σπηλιώτη & Γιαξόγλου 2021: 1200). Η έννοια του χρονότοπου (Blommaert 2013) αποδεικνύεται εδώ ιδιαίτερα χρήσιμη· τα κείμενα δεν αποτελούν μόνο γλωσσικά τεκμήρια, αλλά ιστορικά ίχνη, αποτυπώματα μιας συγκεκριμένης κοινωνικοπολιτικής στιγμής.

5.2. Κατασκευή ταυτοτήτων: Δίπολα, αντίσταση, συναισθηματική λειτουργία

Το κεντρικό εύρημα της ανάλυσης ως προς την κατασκευή ταυτοτήτων αφορά τη συστηματική δημιουργία ταυτοτικών δίπολων. Οι γράφοντες δεν κατασκευάζουν μόνο μια ταυτότητα για τον εαυτό τους, αλλά ταυτόχρονα και μια αντίθετη ταυτότητα για τους «άλλους». Αυτή η διαδικασία, η οικοδόμηση του «εμείς» μέσα από την αντιδιαστολή με ένα «εκείνοι», αποτελεί θεμελιώδη μηχανισμό κατασκευής ταυτοτήτων στη διαχείριση σχέσεων (Locher 2008: 525) και συγκλίνει με τα ευρήματα των Σαρρή-Χασάν κ.ά. (2019: 1150) σχετικά με τη δημιουργία αντικρουόμενων σχεσιακών ζευγών. Ωστόσο, δεν λειτουργούν όλα τα κείμενα μέσω αντιπαράθεσης. Σε ορισμένα παραδείγματα (βλ. λ.χ. 2, 4), η ταυτότητα κατασκευάζεται χωρίς ρητό αντίπαλο πόλο, μέσω αξίωσης καθολικής αλήθειας (2) ή μέσω κοινής αναγνώρισης εμπειρίας (4). Η διάκριση αυτή υποδεικνύει ότι η κατασκευή ταυτοτήτων στο γλωσσικό τοπίο δεν είναι μονοδιάστατη, λειτουργεί τόσο μέσω αντιπαράθεσης όσο και μέσω ταύτισης.

Επιπλέον, τα δίπολα αυτά δεν είναι ομοιογενή. Στα δεδομένα της παρούσας μελέτης εντοπίζονται τρεις τύποι: πολίτες έναντι εξουσιαστικών θεσμών (βλ. 5, 6), γυναίκες έναντι δραστών βίας και ανεπαρκών κρατικών μηχανισμών (βλ. 7, 8) και ελεύθερα υποκείμενα έναντι κοινωνικών καταναγκασμών (βλ. 1). Σε κάθε περίπτωση, η πρώτη πλευρά του διπόλου κατασκευάζεται με θετικό πρόσημο, ως φορέας αξιών (δικαιοσύνη, ελευθερία, αλληλεγγύη), ενώ η δεύτερη παρουσιάζεται ως πηγή καταπίεσης, παραπλάνησης ή αδικίας. Οι γράφοντες δηλαδή κατασκευάζουν ηθικές ταυτότητες: τοποθετούν τους εαυτούς τους ως φορείς θεμελιωδών αξιών, διαμορφώνοντας ιδεολογικά δίπολα μεταξύ αδικίας και δικαιοσύνης, καταπίεσης και ελευθερίας.

Η κύρια γλωσσική στρατηγική που υπηρετεί αυτή τη διαδικασία είναι η κατασκευή συλλογικών ταυτοτήτων. Στα περισσότερα παραδείγματα, οι γράφοντες δεν εκπροσωπούν μόνο τον εαυτό τους, αλλά αυτοπροσδιορίζονται ως μέλη ευρύτερων ομάδων, αξιοποιώντας κτητικές αντωνυμίες (*ΜΑΣ*), α' πληθυντικό πρόσωπο (*ΕΧΟΥΜΕ*, *ΘΕΛΟΥΜΕ*), θηλυκό γένος σε πληθυντικό (*ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ*, *ΓΕΝΝΑΙΕΣ*) και αναφορές σε συλλογικές κοινότητες (*ΠΑΟ Ι3*). Με αυτόν τον τρόπο, η ατομική φωνή μετατρέπεται σε συλλογική και το γλωσσικό τοπίο λειτουργεί ως χώρος αντίστασης και διεκδίκησης (Καραθανάσης 2010: 318).

Τέλος, τα κείμενα που εξετάστηκαν επιτελούν μια σαφή συναισθηματική λειτουργία (Holmes 2016: 28), η οποία συνδέεται με τη θέση των Shohamy & Waksman (2009: 327) για τον παρακινητικό ρόλο του γλωσσικού τοπίου. Τα μηνύματα δεν περιορίζονται στη μετάδοση πληροφοριών, μέσω γλωσσικής αγένειας, ειρωνείας, συναισθηματικά φορτισμένου λεξιλογίου και κατευθυντικών γλωσσικών πράξεων, αλλά επιδιώκουν τη συναισθηματική εμπλοκή του αναγνώστη και, ενδεχομένως, την κινητοποίησή του για ανάληψη δράσης (Στάμου 2014: 174). Η συναισθηματική φόρτιση δηλαδή δεν συνοδεύει απλώς το σημασιολογικό περιεχόμενο, αποτελεί κύριο μέσο, μέσω του οποίου τα μηνύματα αποκτούν κοινωνική ισχύ.

6. Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη διερεύνησε τους γλωσσικούς, πραγματολογικούς και σημειωτικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων κατασκευάζονται ταυτότητες στο αστικό γλωσσικό τοπίο του κέντρου της Αθήνας. Μέσα από την ανάλυση 268 κειμένων που ανήκουν σε τέσσερις θεματικές κατηγορίες (κοινωνικά, αθλητικά, πολιτικά μηνύματα και μηνύματα έμφυλου ακτιβιστικού λόγου), αναδείχθηκαν τρία κεντρικά ευρήματα.

Πρώτον, το γλωσσικό τοπίο του κέντρου της Αθήνας αποτελεί πεδίο ενεργού κοινωνικής διαπραγμάτευσης. Τα μη θεσμικά κείμενα που εξετάστηκαν δεν λειτουργούν ως αυθόρμητες εκφράσεις δυσaráσκειας, αλλά ως στρατηγικές γλωσσικές πράξεις μέσω των οποίων οι δημιουργοί τους παρεμβαίνουν στον δημόσιο διάλογο. Η κατανομή σε θεματικές κατηγορίες αντικατοπτρίζει τις κοινωνικές εντάσεις της σύγχρονης Ελλάδας: οικονομική ακρίβεια, κριτική στα ΜΜΕ, έμφυλη βία, αμφισβήτηση κοινωνικών νορμών. Δεύτερον, ο κεντρικός μηχανισμός κατασκευής ταυτοτήτων στα κείμενα αυτά είναι η δημιουργία ταυτοτικών δίπολων, ένα συμπεριληπτικό «εμείς» (πολίτες, γυναίκες, φίλαθλοι) έναντι ενός «εκείνοι» (θεσμοί εξουσίας, δράστες βίας, κοινωνικοί καταναγκασμοί). Οι γλωσσικές στρατηγικές που υπηρετούν αυτή τη διαδικασία λειτουργούν ταυτόχρονα ως μέσα συλλογικής ταύτισης, ηθικής τοποθέτησης και συναισθηματικής κινητοποίησης. Τρίτον, η ανάλυση ανέδειξε τη σημασία της σημειωτικής διάστασης. Ο υλικός χώρος (εγκαταλελειμμένα κτίρια, τοίχοι σχολείων), οι τυπογραφικές επιλογές (κεφαλαία γράμματα ως οπτική ένταση) και η χωρική συντοποθέτηση κειμένων συνδιαμορφώνουν το νόημα με τρόπους που μια αμιγώς γλωσσική ανάλυση δεν θα μπορούσε να αποτυπώσει.

Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να διευρύνουν τη γεωγραφική κάλυψη (π.χ. σε άλλες ελληνικές πόλεις ή σε συγκεκριμένες γειτονίες με διαφορετικό κοινωνικό προφίλ), να εξετάσουν τη διαχρονική εξέλιξη των κειμένων στον ίδιο χώρο ή να αξιοποιήσουν τη μέθοδο της εθνογραφίας (π.χ. συνεντεύξεις με δημιουργούς ή αποδέκτες) για τη διερεύνηση της πρόσληψης των μηνυμάτων. Η ενσωμάτωση ψηφιακών γλωσσικών τοπίων (π.χ. σχόλια σε κοινωνικά δίκτυα που αναπαράγουν ή σχολιάζουν αστικά κείμενα) θα προσέφερε επίσης μια άκρως ενδιαφέρουσα συμπληρωματική διάσταση στο ερευνητικό αυτό πεδίο.

Η μελέτη, επομένως, καταδεικνύει ότι τα μη θεσμικά κείμενα του αστικού γλωσσικού τοπίου της Αθήνας δεν αποτελούν απλώς «γραφές σε τοίχους», αλλά συστηματικές γλωσσικές πρακτικές μέσω των οποίων κατασκευάζονται ταυτότητες, εκφράζονται ιδεολογικές τοποθετήσεις και ασκείται κοινωνική κριτική. Η ανάλυσή τους, μέσω του συνδυασμού πραγματολογικών, σημειωτικών και κοινωνιογλωσσολογικών εργαλείων, αναδεικνύει τον δημόσιο χώρο ως πεδίο όπου η γλώσσα δεν περιγράφει απλώς την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωσή της.

Βιβλιογραφία

- Babbie, E. 2011. *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Bakhtin, M. M. 1981. *The Dialogic Imagination* (Trans. C. Emerson & M. Holquist). Austin: University of Texas Press.
- Bakhtin, M. M. 1986. The problem of speech genres. In C. Emerson & M. Holquist (eds.) *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin: University of Texas Press, 60-102.
- Bella, S., & Ogiermann, E. 2022. Accounts as acts of identity: Justifying business closures on COVID-19 public signs in Athens and London. *Pragmatics* 324, 620-647.
- Ben-Rafael, E., Shohamy, E., Amara, M. H. & Trumper-Hecht, N. 2006. Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel. *International Journal of Multilingualism* 31, 7-30.
- Blommaert, J. 2013. *Ethnography, Superdiversity, and Linguistic Landscapes: Chronicles of Complexity*. Bristol: Multilingual Matters.
- Braun, V., & Clarke, V. 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 32, 77-101.
- Bryman, A. 2017. *Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας*. (Μτφρ. Π. Σακελλαρίου). Αθήνα: Gutenberg.
- Bucholtz, M., & Hall, K. 2005. Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies* 74-75, 585-614.
- Γούτσος, Δ. 2013. Γλώσσα και επικοινωνία. Στο Γ. Ι. Ξυδόπουλος (επιμ). *Γλώσσα, Κοινωνία και Εκπαίδευση. Εγχειρίδιο μελέτης. Θ.Ε. ΕΚΠ61 «Σπουδές στην Εκπαίδευση»*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 165-276.
- Canakis, C. 2017. The linguistic landscape of Stadiou Street in Athens: An ethnographic approach to the linguistic appropriation of contested space. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 37, 165-180.
- Cenoz, J., & Gorter, D. 2008. The linguistic landscape as an additional source of input in second language acquisition. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 463, 267-287.
- Culpeper, J. 2011. *Impoliteness: Using Language to Cause Offence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goebel, Z. 2017. Superdiversity. In J-O. Östman & J. Verschueren (eds) *IPrA Handbook of Pragmatics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 221-238.
- Gogonas, N. & Maligkoudi, C. 2019. Translanguaging instances in the Greek linguistic landscape in times of crisis. *Journal of Applied Linguistics* 32, 66-82.
- Gorter, D. 2018. Methods and techniques for linguistic landscape research: About definitions, core issues and technological innovations. In M. Pütz & N. Mundt (eds) *Expanding the Linguistic Landscape: Linguistic Diversity, Multimodality and the Use of Space as a Semiotic Resource*. Bristol: Multilingual Matters, 38-57.
- Holmes, J. 2016. *Εισαγωγή στην κοινωνιογλωσσολογία*. Μτφρ. Σ. Λαμπροπούλου. Αθήνα: Πατάκης.
- Jaworski, A. & Thurlow, C. 2010. Introducing semiotic landscapes. In A. Jaworski & C. Thurlow (eds) *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum, 1-40.
- Jenkins, R. 2004. *Social Identity*. London: Routledge.
- Joseph, J. E. 2013. Identity work and face work across linguistic and cultural boundaries. *Journal of Politeness Research* 91, 35-54.
- Κανάκης, Κ. 2021. Γλώσσα, κρίση και δημόσιος λόγος: Γλωσσικό τοπίο, πανδημία και χρονοτόπος. *Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics* 3, 314-350.
- Καραθανάσης, Π. 2010. Οι τοίχοι της πόλης ως «αμφισβητούμενοι χώροι»: Αισθητική και αστικό τοπίο στην Αθήνα. Στο Κ. Γιαννακόπουλος & Γ. Γιαννιτσιώτης (επιμ.) *Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη: Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια και Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 315-348.
- Κητής, Ε. Δ. & Κουτούπη-Κητή, Ε. 2015. Συνθήματα δρόμου: Ένα ξεχωριστό κειμενικό είδος. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 35, 286-297.
- Kress, G. & van Leeuwen, T. 2006. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. 2nd ed. London: Routledge.

- Landry, R., & Bourhis, R. Y. 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology* 161, 23-49.
- Locher, M. A. 2008. Relational work, politeness and identity construction. In D. Perrin, E. Ling Low & A. Sterzuk (eds) *Handbooks of Applied Linguistics: Communication Competence, Language and Communication Problems, Practical Solutions*. Vol. 2. *Handbook of Interpersonal Communication*. Berlin: De Gruyter, 509-540.
- Locher, M. A. 2011. Situated impoliteness: The interface between relational work and identity construction. In B. L. Davies, M. Haugh, & A. J. Merrison (eds) *Situated Politeness*. London: Continuum, 187-208.
- Locher, M. A. 2013. Relational work and interpersonal pragmatics. *Journal of Pragmatics* 58, 145-149.
- Locher, M. A., & Watts, R. J. 2005. Politeness theory and relational work. *Journal of Politeness Research* 11, 9-33.
- Μπέλλα, Σ. 2001. Η δείξη στη Νέα Ελληνική. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Σαρρή-Χασσάν, Ν., Νιάκου, Ζ., & Γεωργαλίδου, Μ. 2019. Η κατασκευή του «άλλου» στην ελληνική ειδησεογραφία: Υπονομευτικές κατηγοριοποιήσεις και πολιτικές ταυτότητες. Στο Θ. Μαρκόπουλος, Χ. Βλάχος, Α. Αρχάκης, Δ. Παπαζαχαρίου, Γ. Ι. Ξυδόπουλος & Α. Ρούσσου (επιμ.) *14ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας 11, 5-8 Σεπτεμβρίου 2019. Πρακτικά*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, 1141-1152.
- Σηπλιώτη, Τ., & Γιαζόγλου, Κ. 2021. I'm an Athenian too: διαγραφηματικές πρακτικές στο αστικό γλωσσικό τοπίο της Αθήνας. Στο Θ. Μαρκόπουλος, Χ. Βλάχος, Α. Αρχάκης, Δ. Παπαζαχαρίου, Γ. Ι. Ξυδόπουλος & Α. Ρούσσου (επιμ.) *14ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας 11, 5-8 Σεπτεμβρίου 2019. Πρακτικά*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, 1197-1207.
- Στάμου, Α. Γ. 2011. Η κριτική ανάλυση λόγου των περιβαλλοντικών κειμένων: Προς μια κριτική γλωσσική επίγνωση. Στο Γ. Ι. Ξυδόπουλος, Μ. Μπαλτατζάνη, Τ. Τσαγγαλίδης & Γ. Κ. Γιαννάκης (επιμ.) *12 κείμενα για τη γλωσσολογία: Πρακτικά των ετήσιων συναντήσεων του Τομέα Γλωσσολογίας*. Αθήνα: Κοντύλι, 179-193.
- Στάμου, Α. Γ. 2014. Η κριτική ανάλυση λόγου: Μελετώντας τον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού, Β. Τσάκωνα (επιμ.) *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 149-187.
- Scollon, R., & Scollon, S. W. 2003. *Discourses in Place: Language in the Material World*. London: Routledge.
- Searle, J. R. 1976. A classification of illocutionary acts. *Language in Society* 51, 1-23.
- Sen, A. 2006. *Identity and Violence: The Illusion of Destiny*. London: Penguin.
- Shohamy, E., & Waksman, S. 2009. Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education. In E. Shohamy & D. Gorter (eds) *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. London: Routledge, 313-331.
- Τσάκωνα, Β. 2013. *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ: Θεωρία, λειτουργίες και διδασκαλία*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Τσιπλάκου, Σ. 2017. Αστικά γλωσσικά τοπία και διάλεκτοι: Χώροι της Λευκωσίας. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 37, 727-746.
- Τσιώλη, Σ., Παντελούκα, Η. Μ., Ρακιτζή, Κ., Μαλλιάρου, Μ., Κίτσιου, Ρ. & Ανδρουλάκης, Γ. 2019. Χρονότοποι και πολυγλωσσικές ταυτότητες σε προσφυγικό περιβάλλον. Στο Θ. Μαρκόπουλος, Χ. Βλάχος, Α. Αρχάκης, Δ. Παπαζαχαρίου, Γ. Ι. Ξυδόπουλος & Α. Ρούσσου (επιμ.) *14ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας 11, 5-8 Σεπτεμβρίου 2019. Πρακτικά*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, 1381-1392.
- Φιλίππου, Δ. 2023. Γλωσσική αγένεια και κατασκευή ταυτοτήτων σε περιβάλλοντα συγκρούσεων και ρητορικής μίσους. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Φιλίππου, Δ., & Μπέλλα, Σ. 2025. Δεν ακούς ελληνικά και καθαρίστε την Ελλάδα: Γλωσσικές πραγματώσεις του ρατσιστικού λόγου και της ρητορικής μίσους εναντίον μειονοτικών ομάδων. *Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics* 4, 1-24.